

prof. dr hab. Małgorzata Dajnowicz

Białystok, 18 sierpień 2023 r.

Kierownik

Katedry Historii Kultury i Pracowni Historii Kobiet

Uniwersytet w Białymstoku

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Karoliny Biedki

pt. *Laurence Alma-Tadema (1865-1940). Życie i działalność na rzecz Polski i Polaków,*

Opole 2023, s. 369

napisanej pod kierunkiem dr hab. Marka Białokura, prof. UO

1. Podstawa formalno-prawna sporządzenia recenzji

Recenzja została sporządzona w związku z powołaniem przez Radę Naukową Uniwersytetu Opolskiego na posiedzeniu w dniu 22 czerwca 2023 r. do pełnienia funkcji recenzentki rozprawy doktorskiej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora nauk humanistycznych p. Karolinie Biedka.

2. Wybór tematu oraz wykorzystanie źródeł i literatury przedmiotu

Opracowania naukowe dotyczące działalności kobiet niezwykle, także należących do środowisk intelektualnych, tworzących te środowiska wciąż budzą niedosyt poznawczy, zwłaszcza pod względem opisu i upowszechniania w nauce postaci wybitnych, bohaterek stanowiących nierzadko wzorzec, przykład osobowości epoki i poszczególnych historycznych wydarzeń, w których żyły i tworzyły, stanowiąc przykład godny naśladowania dla kobiet i w czasach późniejszych. Bez wątplenia bohaterka niemniejszej dysertacji Laurence Alma-Tadema stawia tego rodzaju przykład kobiety nieprzeciętnej, wrażliwej osobowości, której pozostawiona spuścizna dokumentów i pamiątek pozwoliła na opracowanie dysertacji rozprawy doktorskiej. Już na wstępie należy pogratulować decyzji o podjęciu badań naukowych nad tą wyjątkową postacią, Brytyjką i zarówno promotorką sprawy polskiej w

czasach Polski zaborowej, w okresie Wielkiej Wojny, podczas pokojowej konferencji w Paryżu. Niniejsze opracowanie ma charakter biograficzny. Jest to tym bardziej cenne, że prace biograficzne, będące pracami naukowymi są znacznie trudniejsze w opracowaniu, w porównaniu do ujęć przedstawiających dane środowisko, społeczność, grupę zawodową czy społeczną.

Wybór tematu dysertacji jest w pełni uzasadniony, jak dotąd bowiem nie powstały żadne zwarte studia obejmujące omówienie życia, twórczości i działalności Laurence Alma-Tademy.

Cezury przyjęte przez Autorkę są logiczne, wręcz oczywiste oraz nie wymagają szczególnego uzasadnienia, wskazują bowiem na lata życia i aktywności bohaterki opracowania. Tytuł jest określony bardzo konkretnie, wręcz szczegółowo, choć zagadnienia poruszane w rozprawie wskazują na kontekst szerszy, z czym doskonale radzi sobie Autorka opracowując kolejne części pracy, w tym obszary nie tylko z życia i działalności Bohaterki, także z zakresu szeroko rozumianych stosunków międzynarodowych a nawet historii sztuki i historii literatury. Ponadto szerszy kontekst prezentowany w opracowaniu, dotyczący chociażby rodziny Laurence, stosunków z Ignacym Paderewskim, odniesień do relacji z Romanem Dmowskim, znaczenia w jej życiu innych osób i wydarzeń również pozwala na stwierdzenie, że praca znacząco wykracza poza ramy ujęte w tytule, zarówno pod względem chronologicznym jak i rzeczowym.

Celem zasadniczym postawionym w pracy jest ukazanie życia Laurence Alma-Tademy ze szczególnym uwzględnieniem jej zaangażowania na rzecz Polaków i promocji sprawy polskiej zwłaszcza w środowisku zamożnej angielskiej klasy średniej, której była przedstawicielką. Materiał badawczy poddany analizie i wykorzystany do opracowania poszczególnych rozdziałów jest bardzo bogaty i różnorodny. Warto wyróżnienia pozostają wyniki kwerend badawczych poczynionych w Wielkiej Brytanii, w tym zwłaszcza w Bibliotece Bodlejańskiej Uniwersytetu Oxfordzkiego (Bodleian Library), gdzie przechowywane jest archiwum Laurence Alma-Tademy, głównie dokumenty osobiste, w tym korespondencja bohaterki rozprawy. Zgromadzone tam źródła posłużyły przede wszystkim do analizy życia osobistego oraz dorobku literackiego Laurence. Wartościowa okazała się także kwerenda w British Library w Londynie i w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Ponadto pozyskano dokumenty źródłowe z Archiwum Instytutu Hoovera (Hoover Institution Library & Archives) działającego przy Stanford University w stanie Kalifornia (Stany Zjednoczone), z Yale University Library (Beinecke

Rare Book and Manuscript Library), The Morgan Library & Museum, Literary and Historical Manuscripts (Nowy Jork), a także Churchill Archives Centre (Cambridge). Autorka dysertacji dotarła również do zdigitalizowanych zbiorów University of California Riverside Library oraz belgijskiego archiwum Letterenhuis. Podsumowując, lista archiwaliów wykorzystanych w pracy, których wartość można odczytać z treści głównej i odniesień odzwierciedlonych w przypisach jest bardzo szeroka, różnorodna, wręcz imponująca. Do tego dodać należy wykorzystaną obszerną literaturę przedmiotu (w tym zwłaszcza obcojęzyczną), prasę, źródła publikowane oraz co występuje niezwykle rzadko w pracach historycznych, materiał badawczy wyekscerpowany z dzieł malarskich, powieści, dramatów. Warto uznać za niezwykle wartościowy materiał uzupełniający, zamieszczony w załącznikach, jako wynik analizy ilustracji dzieł malarskich oraz tłumaczeń twórczości Laurence Alma-Tademy.

Przedstawiono we wstępie metodologię, jak Autorka podaje tradycyjną dla badań historycznych, z wyszczególnieniem metod indukcyjnej i dedukcyjnej. Tu należałoby dokonać uzupełnień w zakresie omówienia innych szczegółowych metod historycznych (m.in. retrogresywnej, porównawczej, genealogicznej) oraz zastosowanych technik/narzędzi badawczych, którymi z powodzeniem posługuje się Autorka pracy ustalając i interpretując poszczególne fakty oraz wydarzenia. Trzeba byłoby uzupełnić zastosowane metody charakterystyczne dla badań historycznoliterackich, czy uzupełniająco stosowane przy analizie prasy. Również postawione cele oraz pytania badawcze i dalej hipotezy powinny być uzupełnione, na które uzyskuje się z powodzeniem odpowiedzi w niniejszej pracy. Jest to ważne i z tego powodu, że praca w pewnym zakresie ma charakter interdyscyplinarny, użyteczny z punktu widzenia innych, poza historią, dyscyplin z dziedziny nauk humanistycznych, takich jak literaturoznawstwo i nauki o sztuce.

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów zasadniczych, zakończenia, aneksu, bibliografii. Zastosowany przez Autorkę układ treści – problemowo-chronologiczny uważam za przejrzysty i logiczny. Konstrukcja pracy jest przemyślana i nie budzi żadnych zastrzeżeń.

3. Ocena merytoryczna pracy, wyniki badań

Wstęp skonstruowany został, poza wspomnianymi uwagami poprawnie. Przedstawiono wyjaśnienie stanu badań, krytykę, omówienie źródeł, metodologię, cele i postulaty badawcze, hipotezy, omówiono treść poszczególnych części pracy.

W rozdziale I, który uznać można za wprowadzający do tematyki zasadniczej zarysowane zostały różnorodne wątki z życia osobistego Bohaterki i jej otoczenia, zwłaszcza rodzinnego. Opisowi poddano relacje rodzinne, towarzyskie, przyjaźnie i miłości, rozterki. Ukazany został w ten sposób obraz nietuzinkowej osobowości, zamożnej Angielki z klasy średniej o szczególnej wrażliwości, pragnącej miłości i stawiającej honor ponad osobiste pragnienia. Szczególnie interesujące fragmenty rozprawy dotyczą opisu relacji z Ignacym Janem Paderewskim i jego otoczeniem. Laurence Alma-Tadema wyrażała konserwatywny pogląd na role kobiet w życiu publicznym, wyraziście i konsekwentnie uzasadniając na temat obowiązków i powinności kobiet, w jej ocenie ograniczających się do dbałości o rodzinę i domowe ognisko. Fragmenty te należy uznać za bardzo interesujące i wartościowe także dlatego, że wyjaśniają światopogląd bohaterki na szeroko rozumianą kwestię kobiecą, odmienny do typowego w owym czasie dość postępowego ruchu kobiet brytyjskich, skupionych wokół sufrażystek. Wątek ten stanowi także w pewnym zakresie punkt wyjściowy do dalszych rozważań na temat poglądów Bohaterki na inne kwestie i związane z tym podejmowane przez nią „wybory życiowe”, formy aktywności i zainteresowania, realizowane w dalszym życiu.

Niektóre opisy zamieszczone w pracy wydają się być nazbyt szczegółowe, wręcz drobiazgowo, odbiegające w treści od głównego tematu badań. Autorka odchodzi czasami od języka sosowanego w pracach naukowych, przyjmując narrację przypominającą wręcz nie pracę naukową a powieść obyczajową. Szczegółiki te są interesujące, ciekawe w odbiorze czytelniczym, jednak wydaje się, że w niewielkim stopniu wpływające na wartość merytoryczną dysertacji. Przykładowo na s. 25 Autorka pisze: „Najprawdopodobniej siostra malarza Artje opiekowała się Laurence i Anną do 1873 r., wtedy bowiem wyszła za mąż za niemieckiego litografa. Zmarła jednak niedługo po ślubie. Obie siostry cztery lata po przeprowadzce do Londynu spotkało bardzo niebezpieczne i z pewnością nieprzyjemne doświadczenie, z którego na szczęście wyszły bez szwanku, ale nikogo nie zdziwiłby fakt, gdyby w wyniku incydentu poczuły odrazę do orzechów laskowych...”. Tego rodzaju opisów

w pracy jest więcej. W treści niniejszego rozdziału znalazły się fragmenty dotyczące relacji rodzinnych, dotyczące głównie wychowania Laurence i Anny (np. s. 35). Relacje te były typowe dla chłodnego, wręcz surowego wzorca wychowawczego, charakterystycznego dla epoki i klasy społecznej, z której pochodziła Brytyjka, a nie z nienajlepszych relacji rodzinnych, jak podaje Autorka dysertacji.

Następny rozdział traktuje na temat twórczości literackiej L. Alma-Tademy, niezwykle istotnej aktywności Laurence. Pisarstwo umożliwiło jej przynależność do elity intelektualnej, zrzeszonych w klubie kobiet wykształconych. Bohaterka pracy należała też stowarzyszenia zrzeszającego literatów. Na przełomie XIX i XX w. – jak podaje Autorka dysertacji - była już cenioną, rozpoznawalną w środowisku pisarką, o czym mówiły recenzje jej twórczości zamieszczane w prasie, tłumaczenia teksów na języki obce. Bohaterkami utworów Laurence miały być kobiety zmagające się z trudami dnia codziennego, często cierpiące, nieszczęśliwe w miłości, pełne ofiarności, niekiedy neurotyczne. Rozdział ten należy ocenić bardzo pozytywnie, ze względu na wartość merytoryczną analizy jej twórczości i odniesień czy związków z jej życiem osobistym. Przygotowanie tej części wymagało ogromnego nakładu pracy, polegającej na poznaniu i analizie różnorodnej oraz jednocześnie trudnej twórczości bohaterki tematu dysertacji. Treść tej części przydatna jest także, o czym wspomniano wyżej, w badaniach literaturoznawczych.

Następne części pracy (rozdziały III-VI) poświęcono zaangażowaniu Laurence Alma-Tademy w szeroko rozumiane sprawy polskie. Są to główne i wydaje się że najważniejsze części pracy, odzwierciedlające związki z Polską, prezentujące się w różnych odsłonach. Warto podnieść, że dowodem szerszych zainteresowań Laurence polsnością była znajomość języka polskiego, co u Brytyjczyków zwłaszcza w XIX w. należy uznać za rzadkość. Przedstawiono jej współpracę z Ignacym Paderewskim i Romanem Dmowskim, informacje o kierunkach promocji kultury polskiej czynione przez Alma-Tademę, jej udział w wydarzeniach związanych z Wielką Wojną, związki z polskimi organizacjami dobroczynnymi. Działalność ta była wszechstronna i wielowymiarowa, poczynając od upowszechniania znaczenia sprawy polskiej wśród Brytyjczyków, skończywszy na realnej pomocy ofiarom wojny w Polsce i Polakom w Wielkiej Brytanii. Na oddzielne podkreślenie i wyróżnienie zasługują fragmenty pracy dotyczące zaangażowania Laurence w inicjatywy pomocowe na rzecz polskich dzieci, inicjowane i współorganizowane w różnych krajach, jej osobiste starania o polepszenie losu polskich dzieci w powoływanych placówkach, np.

oświatowych, szkółkach dziennego pobytu, punktach leczniczych, w stypendiach na edukację, datkach na leczenie, opiece nad żłobkami, w licznych większych oraz drobnych inicjatywach oddolnych, których z powodzeniem podejmowała się L. Alma-Tadema. Niezależnie od tych inicjatyw realizowała projekt „Dzieci Polski”, na który zbierała finanse we własnym kraju i poza jego granicami. Finalnie zaangażowanie bohaterki w inicjatywy na rzecz Polski i Polaków były liczne, pomoc skuteczna, zauważalna na poziomie jej kraju i wśród społeczności międzynarodowej. Autorka niniejszej pracy naukowej dowiodła z nawiązką, że w znaczącym stopniu Laurence Alma-Tadema prezentowała postawy charakterystyczne dla polonofilstwa, dając wyraz miłości do Polski i Polaków.

W rozdziale ostatnim, w omawianym okresie po 1918 r. wyraźnie spadła aktywność społeczna i publiczna Brytyjki, co uzasadniono dostatecznie we fragmentach pracy. Na szczególne podkreślenie i zaakcentowanie zasłużyło podjęcie tematu stosunku Laurence do wydarzeń konferencji pokojowej w Paryżu, relacji z Romanem Dmowskim czy przedstawienia losów poloników gromadzonych przez Alma-Tademę. Jest to również bardzo wartościowa część dysertacji.

Zakończenie zbudowane jest poprawnie, odnajdujemy w nim podsumowujące odpowiedzi na postawione (i ukryte) cele określone we wstępie oraz wnioski wynikające z analizy treści poszczególnych rozdziałów. Ta część jest bardzo głęboka i przemyślana, w tym co oczywiste bardzo wartościowa, świadczy bowiem o dobrym rozpoznaniu analizowanego tematu, o dojrzałym spojrzeniu naukowym na problematykę związaną z postacią Laurence Alma-Tademy, przedstawioną w dysertacji.

4. Język, niedoskonałości pracy, inne kwestie uzupełniające

Rozprawa napisana jest językiem komunikatywnym, poprawnie pod względem językowym oraz warsztatowym. W tekście zdarzają się niekiedy zdania, które należałoby doprecyzować, uzupełnić, poprawić a nawet przekształcić. Należy unikać w pracach naukowych sformułowań typowo publicystycznych. Konsekwentnie należy stosować imię i nazwisko Laurence Alma-Tademy, ponieważ niekiedy nie wynika z treści o którą Alma-Tadema chodzi (Annę czy Laurence). Dobrą praktyką w pracach naukowych jest wyodrębnienie części podsumowujących każdy rozdział, w którym znajdują się najważniejsze wnioski wynikające z analizy treści. Mają one także charakter praktyczny, ułatwiają bowiem

następnie opracowanie bardzo ważnej części pracy, jaką jest zakończenie. Tu jednak z recenzenckiego obowiązku wskazać muszę, że podsumowania te w części mają charakter raczej uzupełniającej refleksji a nie rzeczywistego podsumowania. W podsumowaniach i zakończeniu nie należy wprowadzać też przypisów, cytatów, które wnoszą nowe treści merytoryczne, chyba że mają mieć charakter wątku uzupełniającego a nie typowego odnośnika do źródeł czy literatury. Dobrą praktyką jest natomiast występujący w bibliografii podział literatury na publikacje starsze i wydane niedawno. Bardzo interesującym materiałem uzupełniającym pozostaje materiał ilustracyjny.

5. Podsumowanie, konkluzja

Mgr Karolina Biedka w przedstawionej do recenzji pracy pt. *Laurence Alma-Tadema (1865-1940). Życie i działalność na rzecz Polski i Polaków* zaprezentowała posiadaną wiedzę w kwestii przyjętych metod i pojęć badawczych w zakresie historii. Ponadto dowiodła, że posiada wiedzę szczegółową, uwzględniającą publikowane i niepublikowane osiągnięcia naukowe w zakresie prezentowanej w dysertacji problematyki. W mojej ocenie posiada także umiejętności wskazujące na możliwości wprowadzenia do obiegu naukowego wyników własnych badań. Posiada także podstawowe umiejętności krytycznej analizy i syntezy a także zdolności formułowania sądów na temat problematyki pracy oraz kompetencje do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej oraz doskonalenia etosu tej pracy. Większość moich uwag wniesionych w recenzji ma charakter polemiczny, co nie wpływa ostatecznie na bardzo pozytywną ocenę prezentowanej pracy doktorskiej.

Mgr K. Biedka wykazała się umiejętnością kompletowania i analizy materiałów źródłowych, formułowania pytań badawczych oraz udzielania na nie odpowiedzi. Praca wprowadza do obiegu naukowego nowe ustalenia badawcze na temat życia i aktywności, w tym propolskiej działalności kobiety wybitnej, Brytyjki z klasy średniej i Polki z wyboru, kobiety kultury i intelektualistki, promotorki sprawy polskiej w Wielkiej Brytanii i poza granicami jej rodzinnego kraju. Ujęcie biograficzne Laurence Alma-Tademy, jej twórczości, także aktywności publicznej, społecznej, w tym charytatywnej stanowi oryginalne opracowanie tematu określonego w tytule, przy wykorzystaniu dostępnych, bardzo różnorodnych źródeł i bogatej literatury przedmiotu. Opracowanie to należy ocenić bardzo pozytywnie. Rozprawa doktorska pt. *Laurence Alma-Tadema (1865-1940). Życie i działalność na rzecz Polski i Polaków* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje poprawną wiedzę teoretyczną mgr Karoliny Biedki w dyscyplinie HISTORIA.

W związku z powyższym przedkładam wniosek Radzie Naukowej Uniwersytetu Opolskiego rekomendujący udział mgr Karoliny Biedki w dalszych etapach postępowania w przewodzie doktorskim. Uznaję z pełnym przekonaniem, że rozprawa doktorska pt. *Laurence Alma-Tadema (1865-1940). Życie i działalność na rzecz Polski i Polaków*, opracowana przez p. Karolinę Biedka spełnia wymagania określone w art. 187 ust. 1-2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

KIEROWNIK
Katedry Historii Kultury

prof. dr hab. Małgorzata Dajnowicz